

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2\(29\)-382-401](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2(29)-382-401)

УДК [005.35:336.73]:338.245

JEL Classification: M14; G23

Валерій Петрович Ільчук

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри маркетингу, PR-технологій та логістики
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: ivp5@ukr.net. ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4844-1326>

ResearcherID: [F-4864-2016](https://orcid.org/0000-0003-4844-1326)

Андрій Миколайович Шпомер

аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: 6248747@gmail.com. ORCID: <http://orcid.org/0009-0006-6326-0266>

**СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕБАНКІВСЬКИХ
ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Анотація. Виявлено основні причини низької ефективності небанківських фінансових установ на ринку фінансових послуг. Показано суттєве ускладнення ситуації на ринку фінансових послуг у зв'язку з введенням воєнного стану внаслідок військової агресії проти України. Розкрито сутність стратегії бізнесу фінансових посередників, яка базується на принципах соціальної відповідальності та характер виявлення соціальної відповідальності фінансових посередників у зовнішньому та внутрішньому середовищі. Акцентується увага на найбільш значущих для клієнтів проявах соціальної відповідальності. Розроблена схема реалізації соціальної відповідальності небанківських фінансових установ в умовах воєнного стану, яка враховує особливості їх функціонування в ситуації, що склалась внаслідок військової агресії проти України.

Ключові слова: ринок фінансових послуг; небанківські фінансові установи; соціальна відповідальність; ефективність функціонування; воєнний стан; інституціональне забезпечення.

Рис.: 3. Бібл.: 11.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування економіки та економічне зростання країни неможливе без розвитку її фінансового сектору, зокрема ринку фінансових послуг, у функції якого входить акумуляція вільних грошових коштів суб'єктів господарювання та спрямування їх на потреби розвитку вітчизняного виробництва. Суб'єктами ринку фінансових послуг, що надають відповідні послуги, крім банків є небанківські фінансові установи (НФУ): кредитні спілки, довірчі товариства, страхові компанії, ломбарди, лізингові компанії,

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди та компанії й інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.

На сьогодні рівень розвитку НФУ не відповідає зростаючим потребам національної економіки та суттєво відстає від рівня європейських країн. Причиною такого стану стали глобальні виклики, спричинені світовою фінансовою кризою, впливом пандемії COVID-19 та іншими факторами негативного впливу на економіку країни, що зумовило виникнення багатьох проблем у небанківському фінансовому секторі, які призвели до зниження ринкової вартості фінансових інструментів, особливо страхових компаній, недержавних пенсійних фондів. Це вплинуло на прибутковість цих установ та рівень їхніх резервів, сформованих ними для покриття майбутніх виплат своїм клієнтам [7].

Неспровоковане повномасштабне військове вторгнення агресора в Україну суттєво погіршило умови функціонування НФУ, що ускладнило виконання ними своїх функцій щодо надання фінансових послуг і суттєво знизило їх ефективність. Фінансові компанії, які надавали послуги з мікрокредитування, практично припинили свою діяльність, лізингові компанії суттєво пригальмували її, ломбарди зіштовхнулись із мародерством та розкраданням майна, страхові компанії потерпають від падіння обсягів продажів своїх продуктів [3].

До того ж викликає негативну реакцію сама поведінка НФУ на ринку фінансових послуг через невиконання ними в багатьох випадках своїх зобов'язань перед клієнтами, що створило проблему довіри до зазначених установ.

В умовах, що склалися на ринку фінансових послуг України, постає проблема пошуку дієвих засобів та методів щодо активізації діяльності НФУ, підвищення ефективності їх функціонування, відновлення довіри клієнтів до них, формування нової стратегії їх функціонування, спрямованої на реалізацію принципів соціальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем соціальної відповідальності суб'єктів бізнесу, зокрема фінансових посередників займалися як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Серед зарубіжних вчених слід відзначити таких, як: Дж. Акерпот, Г. Боуен, П. Друкер, Ф. Котлер, М. Фрідмен, Р. Каплан, Д. Нортон, К. Мануель та ін., які досліджували різні аспекти соціальної відповідальності суб'єктів ринку.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Значну увагу приділили дослідженню соціальної орієнтації бізнесу вітчизняні вчені, а саме: А. Колота, С. Король, О. Кузьмин, Н. Балабанова, С. Гончарова, М. Сухотеріна, Н. Сіренко, О. Захаркіна, О. Новікова, О. Панькова та ін., які зробили значний внесок у розвиток понятійного апарату, дослідили теоретичні основи та практичні аспекти соціальної відповідальності.

Дослідженню соціальної відповідальності фінансових посередників, що функціонують на ринку фінансових послуг України в умовах воєнного стану, присвятили свої праці вітчизняні вчені, такі як В. Дранус, Л. Дранус, О. Прокопишин, Н. Трушкіна та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Попри наявність досліджень, які аналізують соціальну відповідальність фінансових установ, недостатньо уваги приділено тому, як саме НФУ реагують на виклики, що виникають унаслідок воєнних дій. Не вивчені аспекти адаптації цих установ до нових реалій, включаючи допомогу постраждалим від конфлікту, підтримку соціальних програм та відновлення довіри до послуг у післявоєнний період. Тому виникає необхідність дослідити, як можна поєднати принципи соціальної відповідальності з практичними стратегіями підвищення репутації та відновлення довіри НФУ.

Метою статті є виявлення можливостей підвищення ефективності функціонування НФУ в умовах воєнного стану шляхом впровадження в їхню діяльність принципів соціальної відповідальності.

Виклад основного матеріалу. Соціально орієнтована економіка потребує нового підходу й розуміння цілей функціонування та розвитку суб'єктів господарювання, основна мета діяльності яких має фокусуватися не тільки на отриманні прибутку, а й на соціальній відповідальності як перед клієнтами, так і перед державою. Сталий розвиток економіки орієнтує суб'єктів економічних відносин не тільки на максимізацію економічних результатів, а й на поліпшення соціальних і екологічних показників розвитку суспільства.

Запровадження воєнного стану, що зумовлене військовою агресією проти України, різке зростання ризиків унаслідок поширення військових дій, суттєво ускладнило економічну ситуацію в країні, що відбилось і на функціонуванні ринку фінансових послуг, діяльності НФУ,

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

які потерпають від багатьох проблем економічного, соціального і правового характеру, розв'язання яких є необхідною умовою їхньої економічної стійкості, життєдіяльності і виживання.

Військова агресія створила катастрофічні умови для існування бізнесу особливо у прикордонних регіонах, зумовила виникнення надзвичайних ситуацій, у яких вимушені функціонувати НФУ, потерпаючи від маси ризиків, що негативно впливають як на самих фінансових посередників, так і на їхніх клієнтів. Форс-мажорні обставини виникають з обох боків, що дестабілізує ринок фінансових послуг, призводить до виходу з ринку окремих НФУ.

З боку клієнтів посилюються ризики невчасного погашення кредиторської заборгованості або припинення договірних зобов'язань унаслідок зниження або втрати платоспроможності. За таких умов ефективність функціонування НФУ суттєво знизилась порівняно з довоєнним періодом.

Проте економіка країни, її фінансовий сектор навіть в умовах воєнного стану повинні функціонувати, створюючи і підтримуючи економічний потенціал для забезпечення потреб як населення, так і армії в її протистоянні агресії. НФУ мають робити свій посильний внесок у підтримку економіки країни, у стабільне функціонування ринку фінансових послуг, базуючись на нових підходах до виконання своїх функцій в умовах воєнного стану.

Мова йде про їхню соціальну відповідальність, в основі якої лежить не максимізація власного прибутку, а піклування про клієнтів, задоволення їхніх інтересів і нагальних потреб особливо в період воєнного стану. Клієнти мають відчувати користь від діяльності НФУ, захист своїх фінансових інтересів, безпеку фінансових операцій, що має сформувати довіру до них і довготерміновість взаємовигідних стосунків.

За різних соціально-економічних причин і обставин НФУ дедалі менше відіграють роль в економіці країни, і така тенденція стрімко посилюється в умовах воєнного стану, що негативно впливає на функціонування ринку фінансових послуг.

Відновлення довіри клієнтів до діяльності НФУ, що відповідає їхнім довгостроковим інтересам, можливо за умов посилення соціальної відповідальності як перед своїми клієнтами, так і перед суспільством загалом.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

При реалізації політики соціальної відповідальності в умовах воєнного стану в пріоритетах потреб наявних і потенційних клієнтів НФУ виступає фінансова безпека, захист фінансових інтересів інвесторів та інших учасників ринку фінансових послуг. Клієнти мають бути захищеними від шахрайських схем фінансових посередників, від невиконання або неякісного виконання ними своїх зобов'язань.

Орієнтація НФУ на максимізацію прибутку без урахування економічних інтересів клієнтів, нехтування їхньою довірою, фінансовою безпекою призводить до згортання їхньої діяльності на ринку фінансових послуг та зниженню ефективності функціонування.

У ситуації, що склалась у всіх сферах підприємницької діяльності, здійснюється переоцінка цінностей, що впливає на цілі функціонування суб'єктів бізнесу.

Поряд з матеріальними здобутками, фінансовими результатами діяльності суттєво акцентується увага на підвищенні стійкості до стресових ситуацій, безпеки бізнесу, людських цінностях, що зумовлене новими реаліями ведення бізнесу, негативним впливом на бізнес надзвичайних ситуацій.

Стратегія сталого розвитку для окремих суб'єктів бізнесу трансформується у стратегію виживання в умовах надзвичайних ситуацій. За цих умов соціальна відповідальність суб'єктів бізнесу, зокрема НФУ, має формуватися на нових засадах, в основі яких лежить фінансова безпека всіх учасників ринку фінансових послуг, захист їхніх бізнес-інтересів, особиста безпека клієнтів.

На шляху реалізації нової стратегії бізнесу соціальна відповідальність НФУ має здійснюватися за таких умов:

- переорієнтація структури управління та бізнес-процесів у відповідність до нових реалій функціонування та у зв'язку з посиленням вірогідності ризиків в умовах воєнного стану;

- переформатування цілей своєї діяльності, коли головною метою НФУ поряд з отриманням прибутку має бути безпека як фінансових внесків, фінансових операцій, так і безпека зв'язків та комунікацій із наявними та потенційними клієнтами;

- НФУ мають стати осередками фінансової безпеки клієнтів. Фінансовим захистом за умов настання можливих надзвичайних ситуацій;

- існуюча практика функціонування НФУ, яка орієнтує всі бізнес-процеси, фінансові операції за будь-яких умов їх реалізації на свою користь, має переорієнтуватись у напрямі захисту фінансових інтересів клієнтів з метою формування їх лояльності до діяльності зазначених установ;

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

- переорієнтувати ідеологію своєї діяльності, спрямовану не на отримання прибутку за будь-яких умов без урахування інтересів клієнтів, на ідеологію задоволення їхніх потреб у фінансових послугах, їхніх законних інтересів з метою утримання та залучення нових клієнтів для довгострокового функціонування на ринку;

- сформуувати нову концепцію соціальної відповідальності НФУ в умовах воєнного стану з метою реалізації всіх її положень та вимог, що забезпечить стійкість функціонування та розвитку зазначених установ у надзвичайних ситуаціях.

Соціальна відповідальність НФУ спрямована на недопущення або мінімізацію негативних наслідків для своїх клієнтів та суспільства загалом, спричинених виникненням економічних, соціальних або екологічних проблем в їх діяльності, а також вірогідних ризиків в умовах військової агресії проти України.

Соціальна відповідальність НФУ має базуватися на таких принципах:

- відповідності вимогам сталого розвитку, що передбачає застосування накопиченого міжнародного досвіду, норм та правил, що діють у сфері соціальної відповідальності бізнесу;

- соціальна спрямованість діяльності, яка захищає інтереси клієнтів, задовольняє їхні потреби, відповідає моральним нормам і правилам ведення бізнесу, виключає зі своєї діяльності шахрайство, нечесну конкуренцію, недоброчесну рекламу і т. ін.;

- пріоритетність розв'язання економічних і соціальних проблем, які виникають у сфері діяльності НФУ;

- відкритість в обміні інформацією та активна комунікативність зі стейкхолдерами з метою поширення та обміну досвідом у сфері соціальної відповідальності суб'єктів ринку фінансових послуг;

- демонстрація бізнес-спільноті своїх досягнень у сфері соціальної відповідальності, позиціонування власних ініціатив щодо запровадження соціально значущих проєктів на ринку фінансових послуг.

Соціальна відповідальність НФУ має виявлятися як на рівні внутрішнього середовища (справедливі умови праці, повага до співробітників незалежно від статі, віку, національності, забезпечення їхніх прав та особистої свободи і т. ін.), так і на рівні зовнішнього (прагнення зробити

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

свій внесок в позитивні зміни в суспільстві, підтримка соціальних ініціатив суб'єктів бізнесу в різних сферах господарювання, у поліпшенні умов життя широких верств населення, забезпечення можливостей відновлення здоров'я, доступності отримання освіти і т. ін. (рис. 1).

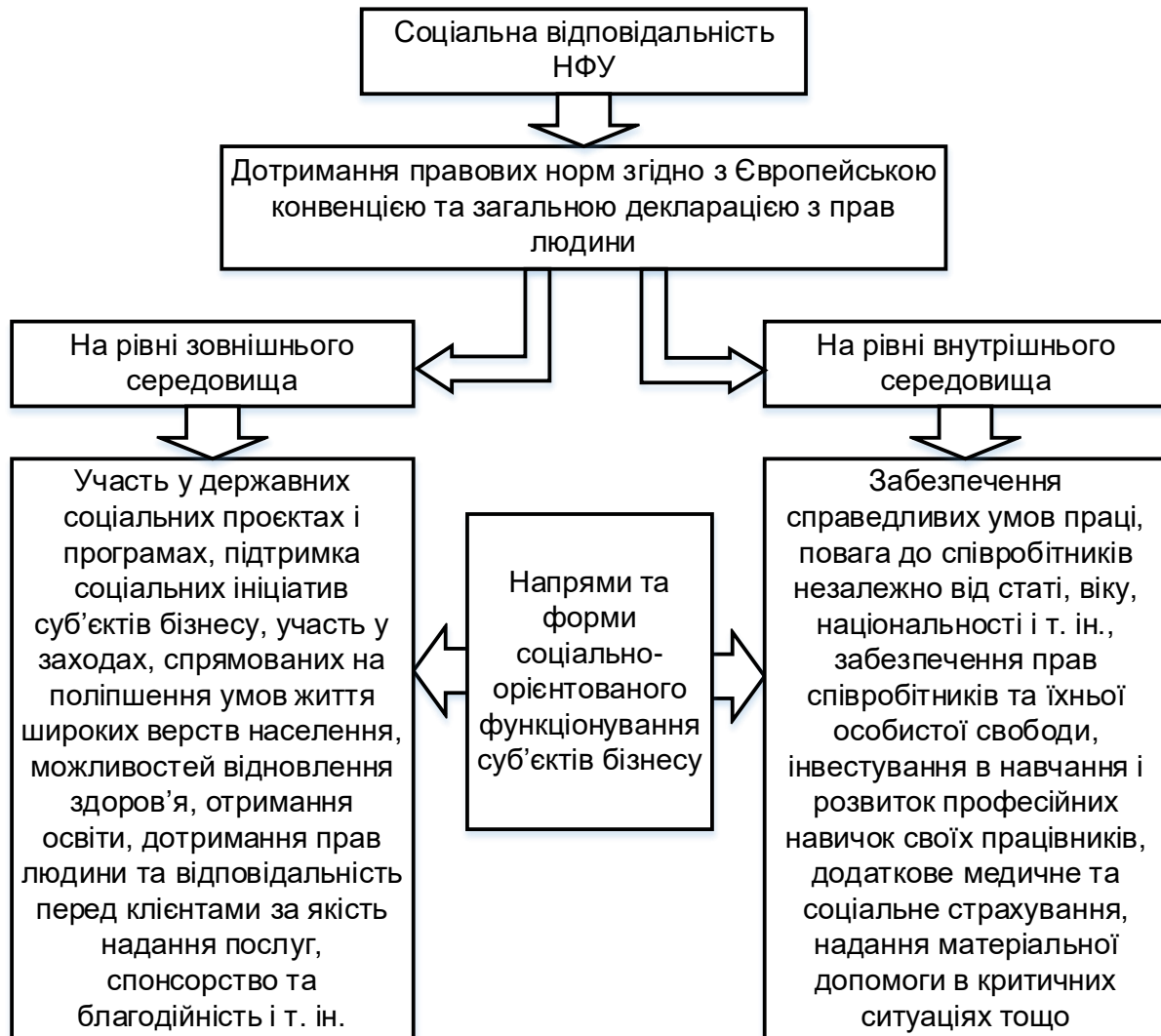

Рисунок 1. Рівні виявлення соціальної відповідальності небанківських фінансових установ

Джерело: складено авторами на основі [4; 5; 8; 9; 11].

Особливо в умовах воєнного стану має приділятися належна увага задоволенню нагальних потреб ветеранам війни, учасникам бойових дій, внутрішньо переміщеним особам, які втратили здоров'я, житло. Людям з особливими потребами. Тобто в умовах воєнного

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

стану посилюються вимоги щодо соціальної орієнтації бізнесу за всіма видами його діяльності, соціальної відповідальності як перед суспільством, так і перед кожною особистістю, що вимагає нових підходів до організації та реалізації бізнес-процесів суб'єктами господарювання. Це стосується насамперед таких положень:

1. Перегляд ідеології бізнес-діяльності, що орієнтується не тільки на отримання прибутку за будь-яких умов та обставин, нехтуючи нормами доброчесності та законністю проведення бізнес-операцій, а строго згідно з нормами чинного законодавства, враховуючи інтереси не тільки бізнесових структур, а і їхніх клієнтів.

2. Розробка спеціальних заходів та програм з надання певних привілеїв та пільг при обслуговуванні ветеранів війни, учасників бойових дій, людей з особливими потребами, сімей військових, які втратили члена сім'ї у війні з агресором.

3. Реалізація можливостей фінансової допомоги та допомога Збройним силам України в задоволенні нагальних потреб як гуманітарного характеру, так і комплектації певними засобами захисту та протидії агресії.

Протидія процесам згортання активності НФУ, зниженню ефективності їх функціонування може бути дієвою за умов державної підтримки та відповідного інституційного забезпечення запровадження соціальної відповідальності зазначених установ (рис. 2).

Інституціональне середовище, яке представлене на національному й корпоративному рівнях, сприяє формуванню моделі національної відповідальності функціонування НФУ.

Національний рівень інституціонального забезпечення складається з інститутів, представлених державними структурними органами, такими як: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів, Національний банк України, міністерство економіки, Державна податкова адміністрація, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, фонд державного майна, антимонопольний комітет та інших щодо характеристики й ролі інституцій у системі інституціонального забезпечення, то їх поділяють на формальні і неформальні. Формальні інституції представлені чинним законодавством, а саме: Закони України, постанови Верховної Ради України, рішення уряду, положення, накази, стратегії, концепції і т. ін., неформальні виявляються в установлених традиціях, звичаях, способах поведінки і т. ін., які не порушують чинного законодавства.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

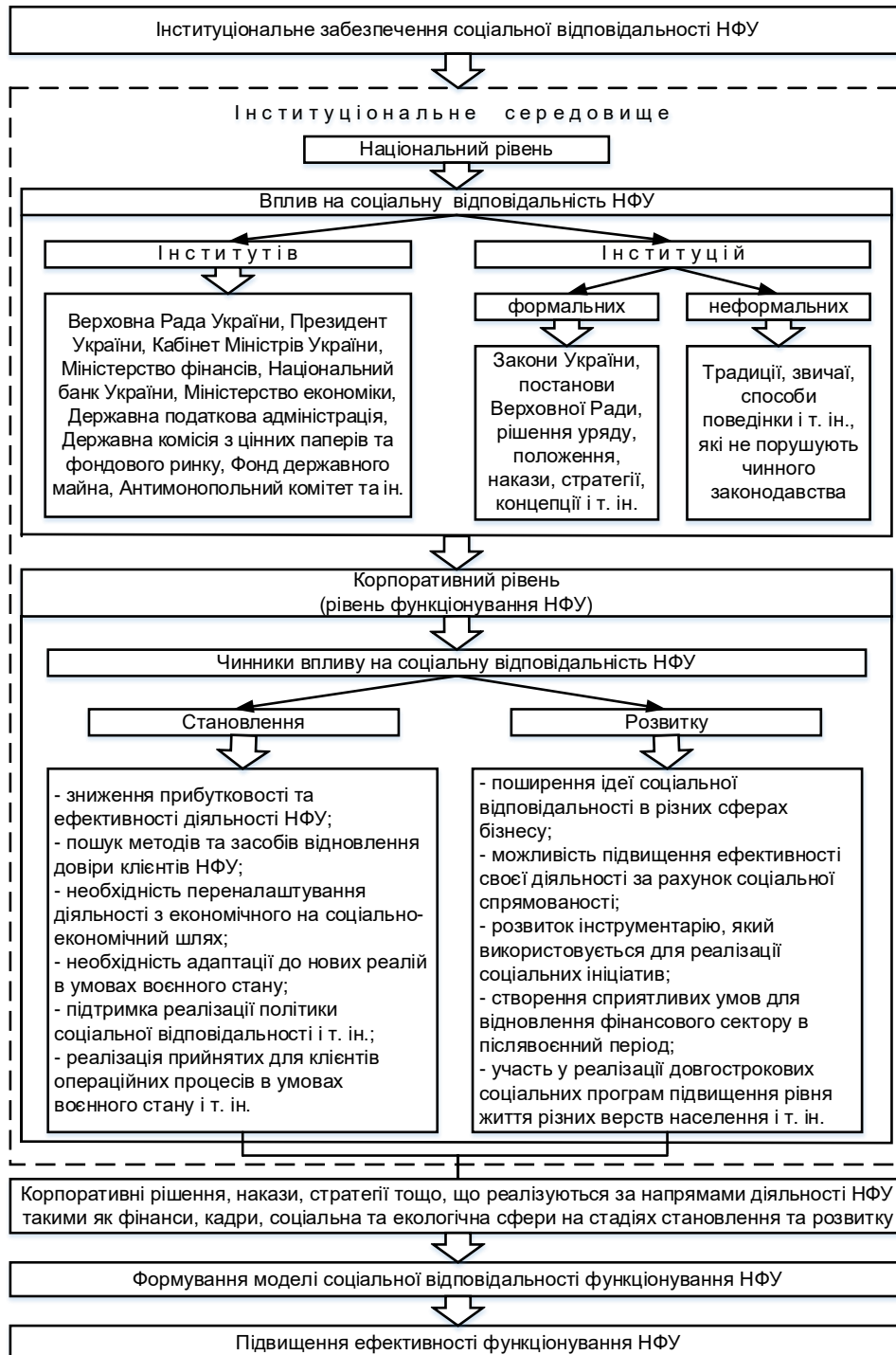

Рисунок 2. Інституціональне забезпечення соціальної відповідальності НБУ

Джерело: складено авторами на основі [2; 3; 5; 9; 11].

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

На корпоративному рівні формування соціальної відповідальності здійснюється шляхом впливу чинників, дію яких можна розділити за стадіями її становлення та розвитку. На стадії становлення – головними чинниками виступають ті, які зумовлюють необхідність соціальної відповідальності, сприяють реалізації необхідних заходів щодо запровадження соціальних ініціатив у практику діяльності НФУ.

Основними чинниками впливу на цій стадії є такі: зниження прибутковості та ефективності діяльності НФУ; пошук методів та засобів відновлення довіри клієнтів до НФУ; необхідність переналаштування діяльності НФУ з економічного на соціально-економічний шлях; необхідність адаптації до нових реалій в умовах воєнного стану; підтримка реалізації політики соціальної відповідальності бізнесу; реалізація прийнятних для клієнтів операційних процесів в умовах надзвичайних ситуацій і ризиків, викликаних військовою агресією проти України і т. ін.

На стадії розвитку основними чинниками виступають такі: поширення ідеї соціальної відповідальності в різних сферах бізнесу; можливість підвищення ефективності своєї діяльності за рахунок соціальної спрямованості; розвиток інструментарію, який використовується для реалізації соціальних ініціатив; створення сприятливих умов для відновлення фінансового сектора в післявоєнний період; участь у реалізації довгострокових соціальних програм підвищення рівня життя різних верств населення; необхідність звертати увагу на запити клієнтів, реагувати на їх потреби для формування лояльного ставлення клієнтів до НФУ та ін.

Чинники впливу на формування соціальної відповідальності на стадіях її становлення та розвитку зумовлюють відповідні корпоративні рішення, накази, стратегії і т. ін. за напрямками діяльності НФУ, такими як фінанси, кадри, соціальна та екологічна сфера, що реалізують ідею їхньої соціальної спрямованості.

Соціальна спрямованість функціонування НФУ зумовлює формування моделі соціальної відповідальності функціонування НФУ, що своєю чергою сприяє підвищенню їхньої ефективності завдяки підвищенню лояльності та довіри клієнтів.

Тенденція до зменшення клієнтів, що користуються послугами НФУ, пояснюється проблемами функціонування та розвитку самих фінансових посередників на ринку фінансових послуг, а саме [7]:

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

1. Існування небанківських фінансових установ, які не виконують та не мають на меті виконувати функції фінансового посередництва.
2. Відсутність належної довіри клієнтів до діяльності НФУ.
3. Відсутність стабільності функціонування НФУ.
4. Неналежне виконання НФУ взятих на себе зобов'язань перед клієнтами.
5. Ненадійність та висока ризикованість фінансових інструментів НФУ, що призводить до можливості втрати коштів інвесторів.
6. Відсутність механізму компенсації втрати коштів інвесторів внаслідок банкрутства інвестиційних посередників.
7. Недостатній рівень інформаційної прозорості та відкритості НФУ щодо їхньої діяльності на ринку фінансових послуг.
8. Наявність прихованої від населення з боку фінансових посередників інформації щодо можливих фінансових пасток, у які потрапляють клієнти.
9. Низький рівень капіталізації НФУ, що знижує їхню платоспроможність та виконання своїх зобов'язань перед клієнтами.
10. Відсутність досконалої та стабільної нормативно-правової бази функціонування НФУ.
11. Зловживання коштами вкладників та корупційна спрямованість діяльності окремих представників управлінського персоналу деяких НФУ, що призводить до виникнення шахрайських схем в їхній діяльності.

Соціальна відповідальність НФУ передусім реалізується шляхом беззаперечного виконання чинного законодавства у сфері надання фінансових послуг, недопущення шахрайських схем у сфері фінансових операцій, які ще мають місце у практиці їх функціонування. Це стосується створення фінансових пірамід у більшості випадків при інвестуванні в будівництво житла, також відомі шахрайські схеми з посягання на заволодіння державним майном та особистим майном громадян. Багато випадків шахрайства спостерігається у сфері страхування, соціального захисту, надання кредитів фізичним особам і т. ін. У цьому випадку соціальна відповідальність переходить у кримінальну, що пов'язано з іншим характером відповідальності і більш серйозними наслідками, що впливають на майнові інтереси їхніх клієнтів.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Зазначені кримінальні порушення вчиняють організовані злочинні групи, створені під прикриттям легальних організацій комерційного чи некомерційного типу (страхових компаній, кредитних спілок, довірчих об'єднань, інвестиційних фондів та ін.) [10]. Втілення у практику діяльності НФУ шахрайських схем сприяє недобросовісна реклама, яка поширює неправдиву або неповну інформацію, що часто призводить до ошукування клієнтів. Це стосується реклами споживчих кредитів та мікрокредитів, де надається завідомо неправдива інформація стосовно кредитів під «0 %», про приховані наслідки та штрафи в разі порушення умов кредитного договору і т. ін., що є грубим порушенням соціальної відповідальності з боку НФУ [6].

Наведені приклади протизаконної діяльності НФУ насторожує потенційних клієнтів щодо діяльності користування їхніми послугами. Такий стан речей вимагає кардинальних рішень в організації діяльності НФУ, зміну підходів до реалізації їхніх функцій, перегляд ідеології їх функціонування, яку необхідно сформулювати на засадах соціальної відповідальності.

Переважання цілей економічної вигоди йде в протигагу соціальним цілям, ігноруючи соціальні права і гарантії працівників та клієнтів, що не відповідає політиці соціальної відповідальності, яку мають реалізувати суб'єкти бізнесу в соціально орієнтованій економіці. Прагнення фінансових посередників максимізувати прибуток під час воєнного стану йде всупереч інтересам своїх клієнтів, призводить до негативних наслідків, які проявляються у відмові від послуг таких посередників, що і змушує їх залишити ринок.

Соціальна відповідальність НФУ означає передусім недопущення фінансового шахрайства та інших злочинів у сфері фінансових операцій. Тільки турбота про своїх клієнтів, захист їхніх фінансових інтересів особливо в умовах надзвичайних ситуацій, спричинених головним чином воєнною агресією проти України, забезпечить успішне довгострокове функціонування НФУ на ринку фінансових послуг.

Основний чинник запровадження соціальної відповідальності в діяльності НФУ – це їхня добра воля та бажання бути корисним для своїх клієнтів, забезпечуючи сталий розвиток ринку фінансових послуг та економіки країни загалом.

Соціальна відповідальність НФУ має бути невід'ємною рисою їхньої діяльності на ринку фінансових послуг, що є значущим у їх відносинах з клієнтами та сприяє формуванню до них довіри й забезпечує довгостроковий сталий розвиток національної економіки.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Соціальна спрямованість діяльності НФУ, яка передуює їхній соціальній відповідальності, формує лояльність до них наявних і потенційних клієнтів, що підвищує ефективність функціонування зазначених установ у довгостроковій перспективі.

Значну роль у посиленні соціальної спрямованості НФУ відіграє НБУ, який здійснив соціально відповідальні заходи: розроблено законопроект про 100 % гарантію депозитних вкладів на період дії воєнного стану, запроваджені кредитні канікули для населення щодо одержаних кредитів, розглядаються механізми покриття збитків громадян від втрати житла, яке виступало як предмет застави за власною іпотекою, що дасть змогу уникнути соціальних проблем і т. ін. [3].

Крім того, держава має сприяти розвитку соціальної спрямованості функціонування НФУ, залучаючи їх до виконання різних соціальних проєктів і програм у розрізі реалізації своєї соціальної політики. Готовність НФУ до участі в реалізації соціальних ініціатив держави має сприяти соціальній спрямованості їх функціонування, виявленню власних можливостей здійснювати соціально спрямовані заходи, які відповідали б як суспільним інтересам, так і власним щодо соціальної відповідальності перед клієнтами та суспільством.

Формування та посилення соціальної відповідальності НФУ в умовах воєнного стану стає обов'язковою, що зумовлюється їхнім призначенням, їх місією виконання функцій збереження та захисту їхніх матеріальних і фінансових цінностей в умовах виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних із військовою агресією, де з'являється великий ризик для клієнтів втрати не тільки майна, коштів та житла, а й самого життя. Ситуація, яка склалася на ринку фінансових послуг, вимагає кардинальних змін у стратегії функціонування і розвитку НФУ. В умовах воєнного стану наявні та потенційні клієнти очікують від НФУ не тільки збереження або примноження своїх коштів, а певного захисту своїх фінансових інтересів, безпеку своїх внесків, всебічну підтримку в разі настання надзвичайних подій. НФУ мають стати осередком захисту фінансових інтересів клієнтів, що має сформувати їхнє лояльне ставлення до них та відновити довіру. Соціальна відповідальність НФУ за такого підходу концентрується на фінансовій відповідальності перед своїми клієнтами.

Схема реалізації соціальної відповідальності НФУ передбачає формування відповідної політики та розробку стратегії відповідно до проблем, які мають бути розв'язаними в умовах воєнного стану (рис. 3).

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

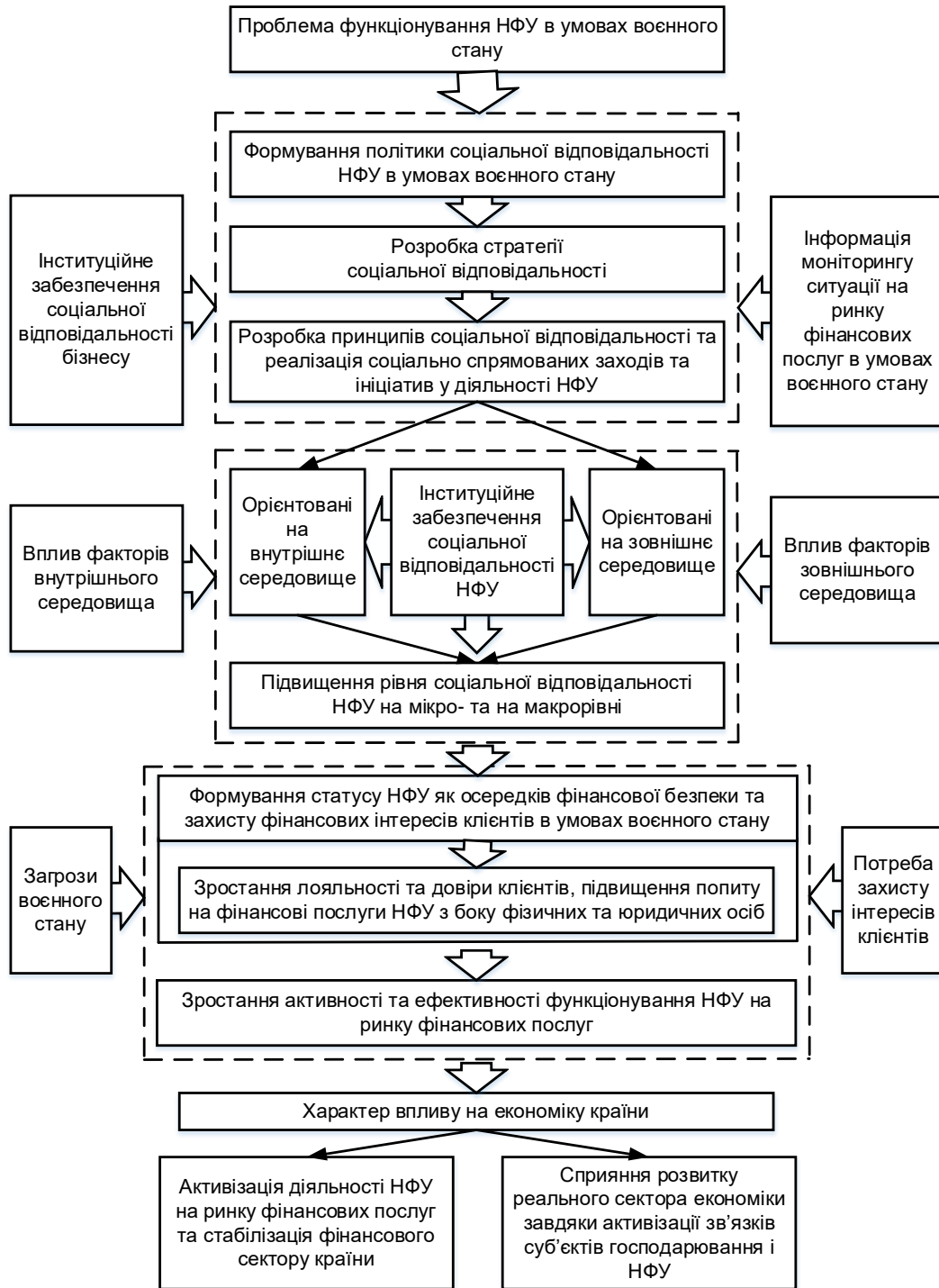

Рисунок 3. Схема реалізації соціальної відповідальності НФУ в умовах воєнного стану

Джерело: розробка авторів.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Формування політики соціальної відповідальності, стратегії, принципів і відповідних заходів здійснюється на основі інституційного забезпечення та інформації про ситуацію на ринку фінансових послуг, яка склалась в умовах воєнного стану.

Впровадження принципів соціальної відповідальності саме для НФУ зовсім не пов'язане з відволіканням власних коштів, а тільки з дотриманням своїх зобов'язань перед клієнтами, що насамперед стосується страхових компаній, фінансових компаній та кредитних спілок (справедливих умов надання кредитів), ломбардів (прийнятних для клієнтів умов отримання коштів) і т. ін. [1].

Соціальна відповідальність НФУ пов'язана з використанням головним чином не фінансового, а морально-етичного ресурсу, ресурсу доброчесності, справедливості рішень, пов'язаних із фінансовими інтересами своїх клієнтів.

Із багатьох визначень соціальної відповідальності витікає, що соціальна відповідальність бізнесу – це ведення бізнесової діяльності відповідно до вимог чинного законодавства в економічній, соціальній і екологічній сферах.

З огляду на те, що бізнес, особливо у сфері фінансового посередництва, за своєю природою схильний до фінансових «непорозумінь», він повинен нести соціальну відповідальність за ігнорування соціальних норм і правил ведення бізнесу, за скоєні злочини в соціальній сфері, як і кримінальну за скоєння кримінальних злочинів. Думка деяких авторів (Л. С. Селівестрова, Н. В. Лосовської), що соціальна відповідальність є добровільною, а не обов'язковою, ще раз підтверджує те, що виконання умов соціальної відповідальності залежить переважно від рішень самих бізнесменів. Тому запровадження принципів соціальної відповідальності в бізнесі залежить від політики держави в цій сфері, від розвиненості відповідного інституційного забезпечення, яке в умовах воєнного стану залежить від ситуації, яка склалась на ринку фінансових послуг.

Тільки законодавчі настанови держави мають вплинути на виконання елементарних правил і норм соціальної відповідальності щодо виконання міжнародних і державних нормативно-правових актів, що діють у межах технічних, екологічних та соціальних стандартів [5].

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Соціальна спрямованість діяльності НФУ виявляється найбільш вагомою і чутливою в економічній сфері відносин із клієнтами, а саме в захисті їхніх фінансових інтересів, наприклад, у зменшенні відсоткових ставок за кредитами, у мінімізації страхових тарифів, у встановленні пільг при сплаті страхових внесків, в обов'язковості виплати страхового відшкодування при настанні страхових випадків і т. ін. Клієнтоорієнтована діяльність НФУ, врахування потреб своїх клієнтів, захист їхніх фінансових інтересів має бути в пріоритеті функціонування зазначених установ.

Тільки за умов впровадження соціальної відповідальності в діяльності НФУ, можна розраховувати на їх ефективне функціонування на ринку фінансових послуг. Соціальна орієнтація діяльності НФУ підвищує ефективність їх функціонування, формує добробут працівників зазначених установ та клієнтів. Зростання ефективності функціонування НФУ сприяє активізації ринку фінансових послуг і позитивно відбивається на всьому фінансовому секторі країни, забезпечуючи сталий розвиток національної економіки.

Висновки і пропозиції. Проблеми функціонування і розвитку НФУ, що виявились у спаді активності та зниженні ефективності їхньої діяльності стали наслідком негативного впливу як об'єктивних (фінансова криза, пандемія COVID-19), так і суб'єктивних (неналежне виконання своїх зобов'язань перед клієнтами) факторів, що викликало недовіру клієнтів до зазначених установ, спричинило відтік клієнтів унаслідок низької якості фінансових послуг.

Військова агресія проти України, запровадження воєнного стану суттєво ускладнили умови функціонування НФУ, створивши додаткові проблеми у відносинах між суб'єктами ринку фінансових послуг.

Різка погіршення ситуації на ринку фінансових послуг потребує розробки нової на принципах соціальної відповідальності стратегії функціонування НФУ з урахуванням особливих потреб клієнтів, які виникають в умовах воєнного стану. НФУ мають стати осередками захисту фінансових інтересів клієнтів, безпеки їхніх вкладень, що має реанімувати діяльність фінансових посередників та активізувати ринок фінансових послуг.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Необхідність запровадження соціальної відповідальності фінансових посередників в умовах воєнного стану суттєво підвищує вимоги до якості надання фінансових послуг, спонукає до генерації нових соціальних ініціатив у підтримку своїх клієнтів, відновлює їхню довіру, що сприяє активізації і підвищенню ефективності функціонування НФУ на ринку фінансових послуг.

Список використаних джерел

1. Бороденко Т. Діяльність небанківських фінансових установ на ринку фінансових послуг [Електронний ресурс] / Т. Бороденко, А. Буряченко, М. Гапонюк // Економіка та суспільство. – 2023. - № 57. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3128>.
2. Дзюблук О. Соціальна відповідальність банківської системи: теоретичний та практичний аспект [Електронний ресурс] / О. Дзюблук, Т. Стечишин // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2015. – № 2. – С. 72-80. – Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/2600/3/%D0%94%D0%B7%D1%8E%D0%B1%D0%BB%D1%8E%D0%BA.pdf>.
3. Дранус В. Соціальна відповідальність фінансових посередників небанківського сектору на ринку фінансових послуг України в період дії воєнного стану [Електронний ресурс] / В. Дранус, Л. Дранус, О. Прокопишин, Н. Трушкіна // Вісник ЛНУП: Економіка АПК. – 2022. - № 29. – С. 55-60. – Режим доступу: http://visnuk.kl.com.ua/joom/images/archive/econ/29_2022/Econ-29-2022-10.pdf
4. Король С. Я. Інституційний підхід до соціальної відповідальності бізнесу / С. Я. Король // Вісник КНТЕУ. – 2013. – № 3 (89). – С. 42-55.
5. Кузьмін О. Є. Соціальна відповідальність бізнесу: поняття, типологія та чинники формування [Електронний ресурс] / О. Є. Кузьмін, Н. С. Станасюк, О. З. Уголькова // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. – 2021. – Вип. 3, № 2 (6). – С. 56-64. – Режим доступу: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/nov/25482/nzmened-56-64.pdf>.
6. Леонтенко О. М. Соціальна відповідальність реклами у сфері фінансових послуг / О. М. Леонтенко // Фінансові інструменти сталого розвитку економіки : зб. тез IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 12 трав. 2022 р.). – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. – С. 202-205.
7. Пшик Б. І. Сучасні проблеми розвитку ринків небанківських фінансових послуг в Україні та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] / Б. І. Пшик // Ефективна економіка. – 2017. – № 9. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5759>.
8. Селіверстова Л. С. Підходи до формування організаційно-економічного механізму управління соціальною відповідальністю бізнесу [Електронний ресурс] / Л. С. Селіверстова, Н. В. Лосовська // Економіка та держава. – 2019. – № 7. – С. 13–16. – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/7_2019/4.pdf.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

9. Сіренко Н. М. Інституціональне забезпечення локальної соціальної відповідальності суб'єктів аграрного сектору економіки [Електронний ресурс] / Н. М. Сіренко, Т. І. Лункіна, А. В. Бурковська // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2020. – Т. 1, № 32. – С. 536-544. – Режим доступу: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/2912/2950>.

10. Соловійов Е. П. Основи методики розслідування шахрайства у сфері діяльності небанківських фінансових установ [Електронний ресурс] / Е. П. Соловійов // Юридичний науковий електронний журнал. – 2022. – № 12. – С. 462-466. – Режим доступу: http://sej.org.ua/12_2022/109.pdf.

11. Чорнодід І.С. Інституціональний інструментарій забезпечення соціальної конкурентоспроможності країни [Електронний ресурс] / І. С. Чорнодід // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 19. – С. 34–38. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/19_2015/8.pdf.

References

1. Borodenko, T., Buriachenko, A., Haponiuk, M. (2023). Diialnist nebankivskykh finansovykh ustanov na rynku finansovykh posluh [Activities of non-bank financial institutions in the financial services market]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 57. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3128>.

2. Dziubliuk, O., Stechyshyn, T. (2015). Sotsialna vidpovidalnist bankivskoi systemy: teoretychnyi ta praktychnyi aspekt [Social responsibility of banking system: theoretical and practical aspects]. *Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu – Bulletin of the Ternopil National Economic University*, 2, 72-80. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/2600/3/%D0%94%D0%B7%D1%8E%D0%B1%D0%BB%D1%8E%D0%BA.pdf>.

3. Dranus, V., Dranus, L., Prokopyshyn, O., Trushkina, N. (2022). Sotsialna vidpovidalnist finansovykh poserednykiv nebankivskoho sektoru na rynku finansovykh posluh Ukrainy v period dii voiennoho stanu [Social responsibility of the non-banking sector financial intermediaries at the financial services market of Ukraine during the period of martial law]. *Visnyk LNUP: Ekonomika APK – Bulletin of Lviv National Environmental University: Economics of AIC*, 29, 55-60. http://visnuk.kl.com.ua/joom/images/archive/econ/29_2022/Econ-29-2022-10.pdf.

4. Korol, S.Ya. (2013). Instytutsiinyi pidkhid do sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu [Institutional approach to social responsibility of business]. *Visnyk KNTEU - Bulletin of KNTEU*, 3(89), 42-55.

5. Kuzmin, O.Ye., Stanasyuk, N.S., Ugol'kova, O.Z. (2021). Sotsialna vidpovidalnist biznesu: poniattia, typolohiia ta chynnyky formuvannia [Social responsibility of business: concepts, typology and formation factors]. *Menedzhment ta pidpryemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia ta problemy rozvytku – Management and Entrepreneurship in Ukraine: Stages of Formation and Problems of Development*, 2(6), 56-64. <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/nov/25482/nzmened-56-64.pdf>.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

6. Leontenko, O.M. (May 12, 2022). Sotsialna vidpovidalnist reklamy u sferi finansovykh posluh [Social responsibility of advertising in the field of financial services]. *Finansovi instrumenty staloho rozvytku ekonomiky - Financial instruments of sustainable economic development: materials of the IV International Scientific and Practical Conference* (pp. 202-205).

7. Pshyk, B.I. (2017). Suchasni problemy rozvytku rynkiv nebankivskykh finansovykh posluh v Ukraini ta shliakhy yikh vyrishennia [Problems of non-banking financial services markets development in Ukraine: and ways of their solution]. *Efektivna ekonomika*, 9. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5759>.

8. Seliverstova, L.S., Losovska, N.V. (2019). Pidkhody do formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu upravlinnia sotsialnoi vidpovidalnistiu biznesu [Approaches to the formation of organizational and economic mechanism for managing business social responsibility]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 7, 13–16. http://www.economy.in.ua/pdf/7_2019/4.pdf.

9. Sirenko, N.M., Lunkina, T.I., Burkovska, A.V. (2020). Instytutsionalne zabezpechennia lokalnoi sotsialnoi vidpovidalnosti subiektiv aharnoho sektoru ekonomiky [Institutional providing of local social responsibility in agrarian sector of the economy]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky – Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 32, 536-544. <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/2912/2950>.

10. Soloviov, E.P. (2022). Osnovy metodyky rozsliduvannia shakhraistva u sferi diialnosti nebankivskykh finansovykh ustanov [Fundamentals of fraud investigation methods in the sphere of activities of non-banking financial institutions]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal - Juridical scientific and electronic journal*, 12, 462-466. http://lsej.org.ua/12_2022/109.pdf.

11. Chornodid, I.S. (2015). Instytutsionalnyi instrumentarii zabezpechennia sotsialnoi konkurentospromozhnosti krainy [Institutional instruments of ensuring the country's social competitiveness]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 19, 34–38. http://www.investplan.com.ua/pdf/19_2015/8.pdf.

Отримано 15.08.2024

UDC [005.35:336.73]:338.245

JEL Classification: M14; G23

Valerii Ilchuk

Doctor of Economics, Professor,

Professor of Department of marketing, PR technologies and logistics

Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: ivp5@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-4844-1326>

ResearcherID: [F-4864-2016](https://orcid.org/0000-0003-4844-1326)

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Andrii Shpomer

PhD Student of the Department of Finance, Banking and Insurance

Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: 6248747@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0009-0006-6326-0266>**SOCIAL RESPONSIBILITY AS A MEANS OF INCREASING
THE EFFICIENCY OF FUNCTIONING OF NON-BANKING FINANCIAL
INSTITUTIONS UNDER THE CONDITIONS OF A MARTIAL STATE**

Abstract. *The estimated state of the financial services market requires search for means and methods to activate the activities of its main subjects, financial intermediaries, increasing their efficiency in functioning. Identified main reasons for the low efficiency of non-bank financial institutions in the market financial services, which was the result of both the financial and economic crisis, the COVID-19 pandemic and the problems associated with non-compliance with certain requirements current legislation in the process of providing financial services. The significant complication of the situation in the financial services market due to the introduction of martial law as a result of military aggression against Ukraine is demonstrated. It is noted that in under martial law, the functions of non-bank financial institutions that are aimed at restoring trust in them, at the security of their money contributions to protect their financial interests, which involves the development and implementation of a new business strategy for financial intermediaries based on the principles of social responsibility. The essence and nature of the specified strategy are revealed by identifying the social responsibility of financial intermediaries in foreign affairs and internal environments. The most significant manifestations of customers' social responsibility are given the most attention.*

For the successful implementation of the policy of social responsibility, it is shown that institutional support is needed and the corresponding scheme is provided. A scheme for the implementation of social responsibility of non-banks has been developed financial institutions under martial law, which takes into account their special features functioning in the situation that developed as a result of military aggression against of Ukraine.

It is noted that the implementation of non-bank financial institutions of the principles of social responsibility contributes to the increase effectiveness of their functioning, activation of the financial services market and forms the conditions for the sustainable development of the national economy.

Keywords: *financial services market; non-banking financial services institutions; social responsibility; efficiency of functioning; military condition; institutional support.*

Fig.: 3. References: 11.

Бібліографічний опис для цитування:

Ільчук В. П., Шпомер А. М. Соціальна відповідальність як засіб підвищення ефективності функціонування небанківських фінансових установ в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Полісся*. 2024. № 2(29). С. 382-401.